

«Ο ΑΔΕΛΦΟΣ Ο ΕΛΑΧΙΣΤΟΣ ΕΓΩ ΕΙΜΙ»: Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΕΥΘΥΝΗ ΣΕ ΠΕΡΙΟΔΟ ΚΡΙΣΗΣ*

Πέτρος Α. Παναγιωτόπουλος

Associate Professor, Department of Theology, Aristotle University of Thessaloniki,
E-mail: panapetros@theo.auth.gr, <https://orcid.org/0000-0001-7006-1499>

Σε συνθήκες δύσκολες, συνθήκες κρίσης όπως πλέον τις λέμε, αναρωπιέται κανείς: «Τι κάνω τώρα; Τι μπορώ να κάνω;». Και ύστερα, μεταθέτοντας ίσως τις ευθύνες, προχωράει: «Τι κάνει το Κράτος; Υπάρχει Κράτος;». Και αν η σκέψη του απασχολείται με μεταφυσικά ζητήματα, θα επεκταθεί και αλλού: «Και η Εκκλησία τι κάνει; Κάνει τίποτα;».

Όπως συμβαίνει κατά κανόνα, όταν τα εκκλησιαστικά ζητήματα τίθενται στο επίκεντρο του δημόσιου διαλόγου, από την πλευρά της Εκκλησίας συνήθως προβάλλεται η θεολογική αλήθεια για τη σύσταση και τη φύση της: η Εκκλησία δεν ταυτίζεται με τη διοίκησή της ή με τον κλήρο, αλλά με το σύνολο σώμα των βαπτισμένων μελών της. Επομένως, το ερώτημα οφείλει να λάβει άλλη τροπή και μορφή: «Τι κάνουμε όλοι εμείς μαζί; Ποια είναι η συλλογική μας ευθύνη;».

Η αλήθεια είναι ότι μεγάλο μέρος του κοινωνικού σώματος (στους οποίους συμπεριλαμβάνονται και πολλά μέλη της – και δη «ενεργά») αντιλαμβάνεται τον κοινωνικό ρόλο της Εκκλησίας σαν αυτόν μιας Μη Κυβερνητικής Οργάνωσης¹, ή ενός φιλανθρωπικού οργανισμού. Έχοντας ίσως κατά νου εικόνες από την κοινωνική δράση άλλων χριστιανικών ομολογιών, αναμένουν από αυτήν πρωτοβουλίες ορατών και μεγάλης κλίμακας παρεμβάσεων στο πεδίο της κοινωνικής πρόνοιας.

* Το κείμενο αποτελεί εκτεταμένη μορφή της Εισήγησης στην Ημερίδα Θεολόγων-Κοινωνιολόγων με θέμα: «Η ηθική της πράξης: Η κοινωνική φροντίδα στην Ελλάδα της κρίσης», που συνδιοργάνωσαν οι Σχολικοί Σύμβουλοι Θεολόγων και Κοινωνιολόγων Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Θεσσαλονίκης, στην Ι.Μ. Βλατάδων, στις 22 Ιανουαρίου 2018.

¹ Ακόμη και με θετική διάθεση (δεδομένης της έντονης επιφύλαξης που κυριαρχεί στην Ελλάδα και διεθνώς για την παρουσία των ανθρωπιστικών οργανώσεων).

Για πολλούς μάλιστα, αυτή η δραστηριοποίηση, εκτός από επιβεβλημένη, είναι και η μόνη που θα «ανέχονταν» για να δικαιολογήσουν την κοινωνική παρουσία και ύπαρξη της Εκκλησίας.

Αν θα θέλαμε να εξετάσουμε πώς έχουν όμως τα πράγματα περαιτέρω από τη θεολογική σκοπιά, θα λέγαμε καταρχάς ότι για την Εκκλησία η Ιστορία δεν χωρίζεται σε περιόδους κρίσης και μη. Κάθε ιστορική στιγμή αποτελεί ένα ξεχωριστό επεισόδιο στην πορεία της προς τα έσχατα, προς την πλήρωση της Θείας Οικονομίας. Οι συνθήκες στις οποίες εκδηλώνεται η παρουσία της φέρουν κάθε φορά τους δικούς τους πειρασμούς, είτε ως πειστικές ανάγκες είτε ως εκμαυλιστικός εφesusχασμός, οπότε η κοινωνική ευθύνη της είναι ενιαία και απαρέγκλιτη, χωρίς να είναι μονοδιάστατη. Σε συνθήκες έντονης όξυνσης, για παράδειγμα, των κοινωνικών προβλημάτων, όπως αυτή που διανύουμε (γιατί, για κρίση μιλάμε στην χώρα μας εδώ και πολλές δεκαετίες), η πράξη της και ο λόγος της αποκτούν μια ξεχωριστή σημασία στο περιβάλλον που η ίδια ζει και κινείται. Αυτό συμβαίνει επειδή οι άνθρωποι γίνονται περισσότερο δεκτικοί να ακούσουν το μήνυμά της, όταν χάνουν την αυτάρκεια και τις βεβαιότητές τους. Κάτι τέτοιο όμως ισοδυναμεί οπωσδήποτε με μία προστιθέμενη ευθύνη στην αποστολή της.

Εδώ υπεισέρχεται μία καθοριστική παράμετρος για το θέμα μας. Η Εκκλησία, και ειδικά όταν θέλει να λέγεται Ορθόδοξη Χριστιανική, καθορίζει σε μεγάλο βαθμό τη δυναμική της από το παρελθόν, από την Παράδοσή της. Και στο σημείο αυτό μπορούμε να κάνουμε λόγο για πλούτο βαθύ. Τα παραδείγματα των βιβλικών κειμένων που κάνουν λόγο για ευσπλαχνία, φιλοξενία, προσφορά στο συνάνθρωπο, ενεργό συμπάρασταση στον πόνο του και συμμετοχή στα βάσανά του, είναι αναρίθμητα.

Επιπλέον, και η ιδιαίτερα προσφιλής εσχάτως πατερική παράδοση βρήκε αντίστοιχων προτύπων και παραινέσεων. Ομιλίες, πραγματείες, στιγμιότυπα από τη ζωή αγίων μορφών, πλήθος εκκλησιαστικών ιδρυ-

μάτων σε εποχές που η κρατική πρόνοια ακουγόταν σαν μακρινή ουτοπία, συγκροτούν μία πολύ συγκεκριμένη εξωστρεφή παρακαταθήκη για την εκκλησιαστική πράξη και νοοτροπία και ταυτόχρονα ένα χρέος που αποκτά «αμείλικτο» χαρακτήρα για όποιον θα ήθελε να λογιστεί ως πιστός συνεχιστής της παράδοσης αυτής και τηρητής των εντολών της.

Μέσα από τα πάρα πολλά που θα μπορούσε να πει κανείς, επιτρέψτε μου να αναφέρω μόνο ένα σχετικό παράδειγμα, με μια ιδιαίζουσα επικαιρότητα, το οποίο θεωρώ πως αποδίδει εξαιρετικά το νόημα του συνόλου της παράδοσης αυτής. Ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, ένας από τους πιο μορφωμένους Πατέρες και τους λαμπρότερους συγγραφείς της Εκκλησίας, όταν συνέβη να κατακλυστεί η πόλη του από πρόσφυγες, προέτρεπε τους ακροατές του να σπεύσουν να τους βοηθήσουν πριν τους προλάβει κανείς άλλος και να δουν όσους βρίσκονται ανήμποροι στην πόρτα τους σαν θησαυρό που θα τους ανοίξει την πόρτα του Παραδείσου ...²

Τι ήταν αυτό όμως που υπαγορεύει 1600 τόσα χρόνια πριν έναν επίσκοπο να σκέφτεται τόσο παράδοξα; Ποιες προϋποθέσεις μπορούν να διαμορφώσουν μια τέτοια αντίληψη; Είναι ένας απλός ανθρωπισμός – όσο απλή μπορεί εν πάση περιπτώσει να είναι η φροντίδα για τον συνάνθρωπο – ή κάτι περισσότερο; Καταρχήν, δεν θα πρέπει να μας διαφεύγει αυτό που ονομάζουμε *θεολογία του προσώπου*. Η θεώρηση, δηλαδή, βίωση και εμπειρία του ίδιου του Θεού όχι σαν μια απόκοσμη δύναμη ή μια αφηρημένη συμπαντική ενέργεια, αλλ' ως μια αγαπητική κοινωνία προσώπων, που ως μανιακός εραστής³ στέλνει το έλεος

² Ο Άγιος, επίσης, προτρέπει τους ακροατές του, αν θέλουν να νηστεύουν, να φροντίσουν ακριβώς τους δυστυχισμένους συνανθρώπους τους που βρέθηκαν στον τόπο τους. Βλ. τον λόγο του Περί Φιλοπρωχίας και Ευποΐας, PG 46, 457A-460C.

³ Βλ. Ιωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, 30, PG 88, 1156BC: «οὐδὲν τὸ δυσχερὲς ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων καὶ πόθου, καὶ φόβου, καὶ σπουδῆς, καὶ ζήλου, καὶ δουλείας, καὶ ἔρωτος Θεοῦ παραθεῖναι εἰκόνας. Μακάριος ὅστις τοιοῦτον πρὸς Θεὸν ἐκήτησατο ἔρωτα, οἷον μανικὸς ἐραστής πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ἐρωμένην κέκτηται. Μακάριος ὁ οὕτως φοβηθεὶς τὸν Κύριον, ὡς δικαστὴν κατάδικοι δεδοίκασι· μακάριος ὁ οὕτως σπουδαῖος

του σε κάθε πλάσμα του, με τόση αγαπητική ορμή που φέρει τα χαρακτηριστικά καταδίωξης⁴. Αλλά και μαζί η θεώρηση, βίωση και εμπειρία κάθε ανθρώπου ως μίας ξεχωριστής προσωπικότητας, ενός ανεπανάληπτου κόσμου, που είναι δημιούργημα του ίδιου Θεού και έχει την ίδια αξία και τα ίδια δικαιώματα με όλους, ανεξάρτητα από το φύλο, τη φυλή, τις επιλογές, το εισόδημα ή την κοινωνική του τάξη. Για όλους ο ίδιος Θεός σταυρώθηκε, για όλους ο ίδιος Δημιουργός ανατέλλει τον ήλιο.

Στην ενδεχόμενη δυσπιστία, ότι όλα αυτά δεν είναι και πολύ διακριτά πλέον, αποφεύγοντας να υπεισέλθουμε στο τεράστιο ζήτημα της ανθρώπινης ελευθερίας, στο οποίο θα μπορούσαν να αναζητηθούν οι απαντήσεις, θα μπορούσαμε να σημειώσουμε μία καθοριστική πτυχή της χριστιανικής διδασκαλίας. Στο 25^ο κεφάλαιο του Ευαγγελίου του, στη λεγόμενη Παραβολή της Κρίσης, ο Ματθαίος μάς παραδίδει την κρίσιμη εικόνα όσων ζητά και θα ζητήσει ο Θεός από τον άνθρωπο⁵. Σε αυτά δεν περιλαμβάνεται τίποτε από όσα θα μπορούσαμε να χαρακτηρίσουμε ως αμιγώς «θρησκευτικό καθήκον». Κατ' ουσίαν, ο πυρήνας της διήγησης εστιάζεται στην εξίσωση του ίδιου του Χριστού με τον αδελφό που πεινά, είναι ενδεής και άρρωστος, τον ελάχιστο, τον περιθωριοποιημένο και καταφρονημένο, που μοιάζει να μην έχει καμία κοινωνική αξία.

Με άλλα λόγια, στο επίκεντρο του χριστιανικού κηρύγματος, στον περί των εσχάτων λόγο της Εκκλησίας, τοποθετείται το κοινωνικό χρέος των πιστών έναντι κάθε άλλου ανθρώπου που τους χρειάζεται. Ή, ισοδύναμα, σε αυτό που στη συνείδηση των μελών της Εκκλησίας ονομάζεται Μέλλουσα Κρίση ή Δευτέρα Παρουσία, αυτό που πάντο-

γενόμενος ἐν τῇ ὄντως σπουδῇ, ὡς εὐγνώμονες δοῦλοι πρὸς τὸν οἰκεῖον κύριον. Μακάριος ὃς οὕτως ζηλωτῆς ἐν ἀρεταῖς γέγονεν, ὡς οἱ περὶ τὰς ἑαυτῶν ὁμοζύγους ἐκ ζήλου νήφοντες. Μακάριος ὁ οὕτως Κυρίῳ ἐν προσευχῇ παριστάμενος, ὡς ὑπηρετᾷ βασιλεῖ παρεστήκασι. Μακάριος ὁ Κύριον, ὡς ἀνθρώπους ἀποθεραπεύειν ἀνελλιπῶς ἀγωνιζόμενος».

⁴ Πρβλ. Ψαλμ. 22, 6: «Τὸ ἔλεός σου καταδιώξει με πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς μου».

⁵ Βλ. Ματθ. 25, 31-46.

τε απασχολεί όσους θρησκευόουν, ο κριτής δεν θα είναι ο Θεός αλλά ο αδελφός που αγνοήθηκε ή αντίστοιχα προσέχθηκε τη στιγμή που βρισκόταν σε ανάγκη, ο ελάχιστος, εκείνος που η ενασχόληση μαζί του δεν φαινόταν να προσέδιδε κανένα εγκόσμιο κέρδος στον πιστό⁶.

Βέβαια, είναι αλήθεια πως ένα σύνολο αρνητικών πρακτικών του παρελθόντος έχουν φέρει κεντρικές με το θέμα έννοιες, όπως «ελεημοσύνη», «φιλανθρωπία» κ.ά., σε υποτιμητική και ενδεχομένως παρεξηγημένη θέση. Προσπερνώντας αυτήν τη «μάχη των ονομάτων» για την ώρα, θα λέγαμε ότι αξίζει να κρατήσουμε την ουσία των πράξεων και όχι τους ήχους των λέξεων. Η διάθεση του εαυτού στην ανάγκη του άλλου έχει μεγαλύτερη σημασία από τον τρόπο που θα ονομαστεί.

Στην τρέχουσα περίοδο η Εκκλησία έχει προσφέρει πάρα πολλά στην κοινωνία. Στο μέτρο των δυνατοτήτων της έθεσε τις φιλανθρωπικές της υποδομές στην υπηρεσία του κοινωνικού συνόλου, δημιούργησε νέους φορείς συμπάρτασης, επεξέτεινε και ανέπτυξε τους παλαιότερους. Σε όλη την επικράτεια, μητροπόλεις και ενορίες έχουν συστήσει και λειτουργούν ποικίλα κοινωφελή ιδρύματα, κέντρα υποστήριξης και αλληλεγγύης, συσσίτια, κοινωνικά ιατρεία και παντοπωλεία, τράπεζες ένδυσης, ταμεία αρωγής, ξενώνες και πολλά άλλα⁷. Πίσω από τους αριθμούς που θα μπορούσαν να παρατεθούν, βρίσκονται άνθρωποι – στρατιές ανθρώπων για την ακρίβεια – οι οποίοι διαθέτουν χρόνο, διάθεση και χρήματα για να διακονήσουν κάποιους αγνώστους τους, επιβεβαιώνοντας ότι ακόμη και με το λόγο ή την παρουσία της μόνο, η Εκκλησία εμπνέει σε νοοτροπίες και στάσεις φιλάδελφης βιοτής⁸.

⁶ Γιατί αυτή ακριβώς είναι η ειδοποιός διαφορά του χριστιανικού ήθους από κάθε άλλη εγκόσμια συμπεριφορά: η ευεργεσία χωρίς την προοπτική της ανταπόδοσης. Πρβλ. Λουκ. 6, 32-34: «*και ει αγαπάτε τους αγαπώντας υμάς, ποία υμίν χάρις έστι; και γάρ οι άμαρτωλοι τους αγαπώντας αυτούς αγαπώσι. και εάν αγαθοποιήτε τους αγαθοποιώντας υμάς, ποία υμίν χάρις έστι; και γάρ οι άμαρτωλοι το αυτό ποιούσι. και εάν δανείζητε παρ' ών έλπίζετε απολαβείν, ποία υμίν χάρις έστι; και γάρ άμαρτωλοι άμαρτωλοΐς δανείζουσιν ίνα απολάβωσι τα ίσα*».

⁷ Βλ. https://www.ecclesiagreecce.gr/koinonia/koinonia_gr.html.

⁸ Βλ. Καλλιακμάνης π. Β., Εθελοντισμός και Κοινωνική Ευθύνη, Μυθονία 2002.

Και σε πολλές περιπτώσεις η διακονία αυτή λαμβάνει το χαρακτήρα μιας *άσκησης* (με την εκκλησιαστική έννοια του όρου), όπου ο εαυτός δίνεται και αδειάζει για τα μέτρα της τρέχουσας έννοιας της επιτυχίας, αλλά γεμίζει στο επίπεδο της πληρότητας της ύπαρξης. Σε μια άλλη προοπτική πάλι, η πράξη αυτή γίνεται μαρτυρία ανιδιοτελούς αγάπης (ιεραποστολή θα λέγαμε, αν θα θέλαμε να χρησιμοποιήσουμε έναν άλλο επίσης παρεξηγημένο όρο) ή και πεδίο συνάντησης με όσους αναζητούν το νόημα του περάσμάτος τους από τη ζωή στην αλληλεγγύη και εν επιγνώσει ή ανεπιγνώστως εντάσσονται στην πλευρά των αμνών της Παραβολής της Κρίσης, που προαναφέραμε.

Είναι αλήθεια, ωστόσο, ότι σε ορισμένες περιπτώσεις οι αξίες που φαίνεται να επικρατούν στους εκκλησιαστικούς χώρους μοιάζουν να είναι αντίστροφες των προαναφερθέντων, και να προτάσσονται η αγάπη για την εξουσία, ο φυλετισμός, ο κοινωνικός αποκλεισμός και η τυπολατρική εσωστρέφεια. Οι παθογένειες ωστόσο, εγγενείς σε κάθε ανθρώπινη συλλογικότητα, δεν νομίζω ότι απομεινώνουν την αξία του εγχειρήματος της κοινωνικής αλληλεγγύης – αντίθετα, αναδεικνύουν περισσότερο τη σημασία του, δεδομένου ότι αυτό εκδηλώνεται και αναπτύσσεται μέσα σε ένα πλαίσιο που δεν θεωρείται και απολύτως αυτονόητη η παρουσία του και ενδεχομένως μέσα σε συμπληγάδες αντιξοότητας.

Είναι πραγματικότητα ότι ζούμε σε εποχές αβεβαιότητας και ανασφάλειας. Για την εκκλησιαστική συνείδηση όμως αυτό δεν ισοδυναμεί με αφετηρία άγχους ή ταραχής, αλλά για ευκαιρία επανεύρεσης των αυθεντικών κριτηρίων της εν Χριστώ διαβίωσης και πεδίου εκδήλωσης της αλληλεγγύης που εμπνέεται από το ευαγγελικό κήρυγμα. Με άλλα λόγια, οι εξωτερικές συνθήκες λειτουργούν ως ένα είδος φίλτρου, που επιτρέπει να φανερωθεί η αυθεντική πιστότητα στον λόγο του Θεού από την κίβδηλη. Και μάλιστα, με τρόπο ώστε να αναδεικνύε-

ται ταυτόχρονα ο εκκλησιολογικός χαρακτήρας της, καθώς μέσα στη συγκατάβαση της σοφίας του χριστιανικού κηρύγματος, το κατόρθωμα της μετοχής στις αλήθειες του Ευαγγελίου μόνο ως συλλογικό θα πρέπει να εννοείται⁹.

Θεωρούμε πως αυτές ακριβώς τις διαστάσεις εκφράζει και ο άγ. Γρηγόριος Νύσσης στον προαναφερθέντα λόγο του. Συγκαταβαίνει, δηλαδή, στην ανθρώπινη αδυναμία, αλλά προτάσσει παράλληλα και το χρέος της φιλευσπλαχνίας, στη βάση όμως όχι μιας αφηρημένης και γενικόλογης καθηκοντολογίας, αλλά ακριβώς της συνέργειας μεταξύ των μελών του εκκλησιαστικού Σώματος. Η προοπτική αυτή φανερώνει ταυτόχρονα και τη δυναμική του συνόλου της εκκλησιαστικής σύναξης, η οποία δεν εξαντλείται ούτε στα λόγια μόνον αλλά ούτε και στα χαρίσματα ενός πεφωτισμένου ηγέτη. Αντίθετα, παίρνει υπόσταση από την παρουσία και την ενεργητικότητα κάθε μέλους της εκκλησιαστικής κοινότητας, ανάλογα με τα таланτα που διαθέτει – και κυρίως με εκείνα που είναι πρόθυμος να καταθέσει στο εγχείρημα της από κοινού δοτικότητας.

Με τα λόγια του ίδιου του επισκόπου Νύσσης: «*Θα μου αντιτάξεις, βέβαια: Είμαι φτωχός κι εγώ. Ας είναι έτσι, ας το δεχτούμε. Δώσε όμως ό,τι ελάχιστο έχεις. Ο Θεός δε μας ζητά πάνω από τη δύναμή μας. Εσύ δώσε ψωμί, άλλος ας δώσει ένα ποτήρι κρασί, ο άλλος ένα ρούχο και έτσι με την συνεισφορά όλων αντιμετωπίζεται η συμφορά του ενός. Εξάλλου και το κόστος για τη σκηνή του Μωυσή δεν επιβάρυνε έναν μόνο, αλλά όλη την ομάδα. Ο πλούσιος τού έφερε χρυσό, άλλος ασήμι, ο φτωχός δέρματα και ο ακόμη φτωχότερος έφερε τρίχες. Βλέπεις ότι και το δίλεπτο της χήρας ξεπερνά τις προσφορές των πλουσίων; Γιατί*

⁹ Εξάλλου, κατά τον Απ. Παύλο, η ποικιλία των χαρισμάτων μέσα στην Εκκλησία (πρβλ. Α΄ Κορ. 12, 27-30) λειτουργεί επίσης και ως άξονας αλληλεγγύης: «*Οφείλομεν δὲ ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ μὴ ἑαυτοῖς ἀρέσκειν. ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλησίον ἀρεσκέτω εἰς τὸ ἀγαθὸν πρὸς οἰκοδομήν*» (Ρωμ. 15, 1-2).

αυτή άδειασε το ταμείο της από ότι είχε, ενώ οι άλλοι που είναι εύποροι ελάχιστα έχασαν»¹⁰.

Επανερχόμενοι, κλείνοντας, στο ερώτημα για τη φύση της Εκκλησίας, εκτιμούμε ότι η εικόνα που μας παραδίδει ο φωτισμένος Καππαδόκης ιεράρχης είναι εύγλωπτη. Η Εκκλησία είναι, υπάρχει, όταν δίνεται, όταν το Σώμα προσφέρεται «υπέρ της του κόσμου ζωής»¹¹. Οφείλουμε ωστόσο να σημειώσουμε ότι το έργο της σε καμία περίπτωση δεν μπορεί να εξαντληθεί στην επίδειξη της κοινωνικής ευθύνης της με τρόπο αυτονομημένο από το αγιαστικό της έργο. Καταρχάς, για την αυθεντική της συνείδηση ακόμη και αυτά όλα που φέρει εις πέρας, υπολείπονται ακόμη όσων θα μπορούσε να πραγματοποιήσει. Αλλά ακόμη και έτσι να είχαν τα πράγματα, σε καμία περίπτωση δεν θα μπορούσε να το πιστώσει στον εαυτό της, αφού ελλοχεύει διαρκώς ο κίνδυνος της οίησης και της αλαζονείας.

Αυτό που μάλλον ισχύει είναι ότι ο εκκλησιαστικός οργανισμός έχει και πρέπει να έχει συνεχώς μπροστά του το όραμα της Βασιλείας του Θεού, του αγιασμού του κόσμου και της σωτηρίας του. Αυτό όμως δεν είναι κάτι το αφηρημένο ή νεφελώδες, αλλά εκδηλώνεται με πλείστες οδούς. Και μία κεντρική τέτοια είναι η ένδυση του λεντίου για τη νίκη των ποδών των αδελφών¹², των ελαχίστων προσώπων που εικονίζουν τον Μέγιστο.

¹⁰ «*Ἄλλ' ἑρείς· πένης γὰνῶ. ἔστω· δεδόσθω. δὸς ὃ ἔχεις· οὐ γὰρ τὰ ὑπὲρ δύναμιν ζητεῖ ὁ θεός. σὺ ἄρτον, ἕτερος ποτήριον οἴνου, ἄλλος ἱμάτιον, καὶ οὕτως ἐκ συνεισφορᾶς ἡ τοῦ ἐνὸς λυεταὶ συμφορὰ. οὐδὲ Μωϋσῆς τὴν δαπάνην τῆς σκηνῆς παρ' ἐνὸς ἔλαβε λειτουργοῦ, ἀλλὰ τοῦ δήμου παντός. ὁ μὲν γὰρ πλουτῶν χρυσὸν ἤνεγκεν ἐκεῖνω, ἄλλος ἄργυρον, ὁ πένης δέρματα, ὁ τούτου πενέστερος τρίχας. ὁρᾶς ὡς καὶ ὁ τῆς χήρας κοδραντῆς ὑπερέβαλε τῶν πλουσιῶν τὰ ἀναθήματα; ἡ μὲν γὰρ ὃ εἶχεν ὅλον ἐκένωσε, τῶν δὲ ὀλίγον ἐξέπεσεν*». Περὶ Φιλοπρωχίας καὶ Εὐποΐας, PG 46, 460B.

¹¹ Πρβλ. Παπαθανασίου Α., Η Εκκλησία υπάρχει όταν ανοίγεται. Η ιεραποστολή ως ελπίδα και ως εφιάλτης, Εν πλω, 2008.

¹² Βλ. Ιω. 13, 4-5: «*ἐγείρεται ἐκ τοῦ δείπνου καὶ τίθησι τὰ ἱμάτια, καὶ λαβὼν λέντιον διέζωσεν ἑαυτόν. εἶτα βάλλει ὕδωρ εἰς τὸν νιπτήρα, καὶ ἤρξατο νίπτειν τοὺς πόδας τῶν μαθητῶν καὶ ἐκμάσσειν τῷ λεντίῳ ὃ ἦν διεζωσμένος*».

“I AM THE LESSER BROTHER”: SOCIAL RESPONSIBILITY IN A PERIOD OF CRISIS

Petros A. Panagiotopoulos

Associate Professor, Department of Theology, Aristotle University of Thessaloniki,
E-mail: panapetros@theo.auth.gr, <https://orcid.org/0000-0001-7006-1499>

The question of the nature of the Church can be asked and answered in a variety of ways. The text examines people's reactions in crises, looking for answers from the State and the Church. It highlights that the Church is not just a charitable organization but a total society of believers, and their responsibility is collective. From a theological point of view, every historical period, whether in crisis or not, constitutes an episode in the course of the Church within the framework of the Divine Economy. Its social mission is permanent, based on Tradition and the examples of saints, such as Grigorios of Nyssa, who saw refugees as a “treasure”. The theology of the person also highlights the unique value of each person as a creation of God. The Christian teaching on social responsibility is also analyzed concerning the Parable of the Judgment, in which God identifies himself with the “least” brothers, emphasizing that their care is a fundamental duty of believers. The Church recognizes its social responsibility and practically supports society through charitable actions. However, true Christianity is not limited to charity; it seeks the salvation and sanctification of the world. The Church's duty is collective, with each member contributing what they can.

Keywords: Church, charity, responsibility, mercy.